

Te-am trezît, nu te-ai sculat.
Măi unt'é, cre(d) că m-auz' -
Numa nu vrei să răspunz',
Măi unt'é, cre(d) că mă vez' -
Numa nu vrei să mă crezi.
Mai ai o bdiată de zi
Și te duci și nu-i vini
Batăr cât de dor ne-a si;
Mai ai o bdiată de noapte
Și te duci și le lași tâte.
Colecția MARIA CHIȘ, Săliște de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

Când vine popa după mort

1258

Măi unt'é, vine popa,
Fă bine și nu pleca
Că altu nu-i înturna
Batăr cât dor ne-a mânca.
Măi unt'é, amu vin poptii,
Fă bine și nu porni
Că-năpoi nu-i mai vini
Batăr cât de dor mi-a si.
Că și mătușa-o plecat
Și-năpoi n-o înturnat
Batăr cât o-am așteptat.
Nu știu, nu i-i dor de-acasă,
Ori de-acolo nu o lasă;
Nu știu, au poruncitori,
Ori de-acasă nu i-i dor.
Colecția MARIA CHIȘ, Săliște de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

Când îl scot din casă

1259

Vai de mine, măi unt'é,
Punte-te cu moartea-n poară,
Nu ieși din casă-afară;
Pune poară cu moartea
Și din casă nu pleca.
Cine p-aiesta drum pleacă
Nu întoarnă niciodată.
Plânge masă, plânge casă
Că-amu unt'eșu vă lasă
Și plângeți și voi, păreți,
Că-amu de el rămâneți;
Vai, plânge și tu, ogradă,
Că-altu nu-i mai si călcată
De unt'eșu niciodată;
Vai, plânge și tu, ocol,
Nu te-a călca nici de dor.
Bat-o bdiata de ogradă
Vai, pustie-a si și largă,
Bată-l bdiata de ocol
Vai, pustii a si și gol.
Colecția MARIA CHIȘ, Săliște de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

Când îl scot din ocol

1260

Măi Ioa', -ntide poarta
Și să plece nu lăsa

ȘTEFAN VIȘOVAN

Din toponimia Țării Lăpușului (Încercare de dicționar)

Țara Lăpușului, zonă etnografică și folclorică bine delimitată în cadrul județului Maramureș, cu o personalitate aparte, susținută de originalitatea eposului popular, de obiceiurile pastorale, de poezia obiceiurilor de peste an sau de cea a evenimentelor cruciale ale vieții, dispune de un inventar toponimic complex, în „care se reflectă mentalitatea populară”, specificul relației om – natură și, în egală măsură, elemente ce vizează flora, fauna, bogățiile simbolului sau ocupațiile locuitorilor.

Din punct de vedere semantico-structural toponimia Țării Lăpușului nu se deosebește tranșant de nomenclatura topică a Maramureșului istoric și în general de cea a întregului ținut românesc. Marea majoritate a denumirilor de locuri din Țara Lăpușului aparțin fondului vechi românesc, ele sunt, în principal, opera populației românești, care le-a creat și atribuit în cadrul unui proces continuu, pe parcursul căruia omul a încercat să-și apropie natura, să o înțeleagă și chiar să stăpânească anumite elemente ale acesteia. De aceea numele de locuri din această zonă poartă în ele informații surprinzătoare referitoare la evoluția societății, la dezvoltarea economică, la întâmplări și fapte, „care s-au petrecut de-a lungul veacurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular”².

La nivelul Țării Lăpușului se pot identifica două tipuri toponimice de bază: cel simplu (nederivat și derivat) și cel compus. Toponimele simple sunt aproape toate substantive, apelative, recrutate din lexicul obișnuit, pentru că întotdeauna locuitorii unei „regiuni restrânse se numesc apele, munții și particularitățile caracteristice ale ținutului pe care îl locuiesc și îl străbat, cu însuși numele comun care le designează”³. Structurile toponimice compuse au în componență două sau mai multe substantive aflate în relație de determinare, sau dintr-un substantiv și un adjectiv. Nu de puține ori în numele topice compuse apare prepoziția, care induce în structură un indiciu suplimentar ce ține de precizia orientării în spațiu și de localizarea exactă, fără echivoc a obiectelor din teren – elemente absolut necesare asigurării unui comportament neezitant al omului la nivelul cadrului natural în care i se derulează existența.

Toate aceste observații pot fi urmărite și verificate în lista de mai jos, care reprezintă o selecție a celor mai importante nume de locuri, care se vor regăsi, sperăm, într-un dicționar toponimic amplu al Țării Lăpușului, aflat în curs de elaborare.

ACASTAUĂ, deal cu fânațe (Cupșeni), deal cu pășune (Vălenii Lăpușului). În satul Fântânele am înregistrat forma ACASTĂI. Sunt microtoponime relativ bine reprezentate în Maramureș (cf. La Acastăi în satul Ferești, Dealul Acastauălor în comuna Rona de Jos) și, în general, în Transilvania de nord (vezi mai ales SMO, p. 76, 77, 119, 160, 168 și Homorodean, Vechea vatră, p. 78). Ele păstrează amintirea unor vechi și inumane mijloace de oprimare socială - spânzurătorile. < rom. dial. acastău „spânzurătoare”, provenit din magh. akasztófa cu același sens. Sinonimele lor în alte zone ale țării sunt toponime ca: Furca, Dealul Furcii, Furcile (cf. SMO, p. 160; Obreja, Dicționar, p. 86).

AGREȘĂL, deal (Suciul de Sus). < agreșel < agriș „arbust cu ramuri spinose și fructe comestibile” (Ribes grossularia) + suf. dim. - el. Vezi și Obreja, Dicționar, p. 11; SMO, p. 76. Se pare că apelativul agriș a stat la baza mai multor nume de localități din județele Arad, Bistrița-Năsăud, Cluj, Mureș, Satu Mare (cf. Codul, p. 30 și Indicatorul localităților, p. 68. Unele dintre ele, așa cum precizează E. Petrovici (Studii, p. 171) sunt rezultatul adaptării magh. Egres.

ALAC, teren arabil și fânațe (Rohia). DLRM (p. 17) glosează apelativul alac cu sensul de „specie de grâu rezistentă care se cultivă în regiunile muntoase (Triticum spelta) și îl apropie de magh. alakor. M. Homorodean (Vechea vatră, p. 204, 207) face o interesantă apropiere între Alac și La lac, evidențind posibilitatea apariției toponimului în urma sudurii dintre prepoziția la și substantivul lac. Credem că avem de a face cu un cuvânt străvechi, probabil indo-european care denumea o varietate de grâu sălbatic.

Vine vlădicu

Și-mpinge l.dicu.

(Ligri de la usă)

ALBIA BĂTRÂNĂ, deal (Măgureni). Avem de-a face cu toponimizarea termenului entopic albă „partea cea mai joasă a unei văi” (Porucic, *Lexiconul*, p. 40), care a servit la formarea de microtoponime pe aproape întreg cuprinsul țării (Iordan, *Toponimia*, p. 19, 545) și e înregistrat ca nume de loc încă în anul 1443 (Mihăilă, *Dicționar*, p. 75). Trecerea consoanei „b” urmate de „i” la „d” este un fenomen fonetic specific graiului maramureșean (cp. albină - ald'ină; albit - ald'it; orbit - uărd'it (etc.). Vezi mai amănunțit *Tratat de dialectologie*, p. 326; Papahagi, *Graiul*, p. 136; *Dialectologie română*, p. 160.

ALUNIȘ, tufișuri cu fânațe (Boiereni). < alunîș „pădurice de alun” (DLMR). < alun „arbut cu frunze rotunde păroase pe dos și cu fructe comestibile (*Carylus avellana*) + suf. col. -iș. Ca toponim, în formă derivată, nederivată sau în sintagme este răspândit pe tot teritoriul țării (vezi în special Iordan, *Toponimia*, p. 49, 434, 438; SMO, p. 173; Obreja, *Dicționar*, p. 13; *Indicatorul*, p. 43, 44, 69; Ioniță, *Nume*, p. 43; *Ieremia*, *Nume de localități*, p. 65, 160, ARȘIȚA, pădure, imaș (Cupșeni, Măgureni), fânațe (Larga). < arșiță „loc ars de soare”. Pe lângă ideea de „expunere la soare”, toponimele de acest gen (Arșița, Arșicioara, Arsura, Arsuri) se referă și la acțiunea de defrișare și au o mare răspândire în zona montană (Vezi Grămadă, *Toponimia minoră*, vol. I, p. 75-77, vol. II, p. 547; Iordan, *Toponimia*, p. 23, 108, 315, 439). În Maramureș mai întâlnim Arșițe în Dragomirești, Glod, Poienile Izei, Rozavlea etc., dovadă că procedeul obținerii de teren agricol prin arderea copacilor era de multă vreme practicat și în nord-vestul țării.

BĂRBÂNOCUL, fânațe (Băiuț, Strâmbu-Băiuț). Bărbânocul este în graiul lăpușean denumirea populară a brebenelului „plantă erbacee cu flori purpurii, trandafirii, albe sau gălbui (*Carydalis Marshalliana*). Nu agreăm etimologia propusă de DLRM și reluată de DEX (ucr. bervinok). Credem că este un diminutiv de la Breabăn, o altă denumire a plantei în discuție. De altfel, *Dicționarul etimologic al limbii ucrainene*, ediția 1982 Kiev, vol. I, p. 191, înregistrează termenul barvinok pentru o altă plantă (*Vinca minor*, vezi și DLMR, p. 736), și precizează că denumirea este preluată prin intermediu ceh și polonez din limba germană (Bärwinkel) și că provine din lat. *vinca*, *pervinca*, având ca temă un vechi indoeuropean *vi-vyakti* care a dat în latină *vincire* „a înfășura”. Avem de a face, așadar, cu un radical vechi pe care limba română putea să și-l păstreze. Cât privește pe breabăn dicționarele noastre îl lasă fără etimologie. Credem că poate fi inclus și el în termenii vechi, de substrat.

BÂRLOAGE, fânațe (Trestia). < bârlog „adăpost în care se retrage ursul”. Nu excludem însă nici o apropiere de pârloagă (pl. pârloage) „loc de arătură rămas necultivat”.

BÂRLOAIA, vale (Inău). Este cunoscută și sub numele de Valea Bârloii. Credem că denumirea actualizează femininul de la n.f. Bârlea, destul de frecvent în Maramureș.

BILIBONCA, fânațe (Ciocotiș). Toponimul continuă, probabil, o poreclă. Iordan, *Dicționar*, p. 64 înregistrează n.f. Biliboacă.

BOAIA, vale (Suciul de Jos). Avem de-a face cu o formă feminină de la bou. Cf. toponime ca Râpoaia < râpă.

BOBOJINI, fânațe (Larga). Cf. dial. a boboși „a se umfla, a se bulbuca”.

BRANIȘTE, fânațe în pantă (Brebenei), fânațe cu livezi (Cernești). < braniște „pădure sau parte de pădure în care e interzisă tăierea copacilor”. Cu acest sens toponimul este frecvent în întreaga nomenclatură topică românească (cf. Iordan, *Toponimia*, p. 86, 440; Ioniță, *Nume*, p. 58; Frățilă, *Lexicologie și toponimie*, p. 26-27; Al. Obreja, *Dicționar*, p. 32, DTRO, p. 365-368; Grămadă, *Toponimia minoră*, II, p. 560; *Tezaurul toponimic Moldova*, I., p. 140-141. Este atestat ca apelativ în limba română în anul 1454 (vezi DLRV, p. 78).

CASA LUI PINTEA, deal în care și-ar fi avut celebrul haiduc Pinteă Viteazul unul din numeroasele-i ascunzișuri (Inău). < casa + determ. antroponimic.

CATRAFOI, fânațe (Dumbrava). Etimologie neclară.

CÂMPII GRUIMANILOR, fânațe și pădure (Lăpușul Românesc). < câmp + determ. toponimic. Vezi mai jos.

CÂMPII VIDINOII, fânațe (Suciul de Jos). < câmp + determ. antroponimic Vidinoia, care pare a fi o poreclă.

CÂMPUL ISTROFANULUI, fânațe (Suciul de Sus). < câmp + determ. antroponimic.

CERTEZURI, arătură și fânațe (Cernești). Denumirea are la bază un termen dialectal „certez” ca sens de defrișare. În graiurile ucrainene se mai menține verbul čerti „a defrișa, a lua coaja de pe copaci” (vezi *Dzendzelivs'kyi*, p. 27-28).

CETERNA, pădure (Stoiceni). Denumirea pare a proveni din apelativul dialectal ceternă, ciotornă, „șeavă prin care se scurge apa de pe case; burlan”. De altfel, am înregistrat și explicația informatorului: „halău în care se scurge apa printr-o ceternă de lemn”.

CLEJEA, fânațe și terenuri, proprietate a bisericii (Dumbrava). < dial. clejă, clejie „teren ce aparține bisericii”. Cp. lat. *eclesia*.

COBĂLTĂU, parte de sat (Groșii Țibleșului); fânațe situate lângă un bazin de apă

Că-altu n-a mai înturna
Batăr cât l-om aștepta
Că-aiesta-i a morții drum -
N-a mai vini că nu-i cum,
Aiasta-i a morții cale -
N-a vini că nu-i cărare
Și sunt posturi mari la vamă -
N-a vini, de bună samă.
Eu, măi unt'é, te-aș ruga
În poartă să te oprești
Cu noi cu tăț să grăiești;
Oipă-ț pânza de pe cap
Și ne dă batăr un sfat,
Dă mâna cu noi, pe rând,
Că-amu te duci în mormânt.
Ien scoală-te din sălaș
Și te uită cum ne lași:
În haine negre-mbrăcați
Și negri de supărați;
Scoală numa ș-ți vedé -
Și ograda te jălé,
Ograda și ocolu
Că nu li-i călca altu.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga-Gâjanca, 89 ani, 1984.

Mărgând pe drum

1261

Vai de mine, măi unt'é,
Stăi în crucea uliții,
Dă mâna cu vecinii
Și te roagă de iertare
De-ai greșit la oricare.
Ien auzi, unt'é, auzi
Ce răsună clopotile
La a noastă despărțire:
Nu cântă să ne-ntălnim,
Cântă să ne despărțim.
Clopotu tare-o sunat,
Tăt neamu s-o adunat
Și tăț te jălesc cu dor
Că tu ai fost cinstea lor.
Vai de mine, măi unt'é,
Dacă-acolo ț-ți sosî
Înăinte ț-or ieși
Tăt negri călugărei -
Nu te spăimânta de ei
Că-aceia ț-i-s frații tăi
Care-o plecat tinerei
Ș-o rămas coptii de ei;
Tăt negre călugărele -
Nu te spăimânta de ele
Că-acelea ț-i-s surorele
Care-o plecat tinerele
Ș-o rămas coptii de ele.
Vai de mine, măi unt'é,
Roagă-te cătă popa
Să nu se tare păza,
Să nu se păzască tare
Că-i zîua bugăt de mare,
Zîua-i mare ș-om sosî

Au năvălit
Ca tătarii.

Și ai vreme-a putredii;
Nu te păzi cu drumu
Că i-aici sintirimu
Și nu-i înturna altu.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliște de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

La poarta sintirimului

1262

La poartă la sintirim
Măi unt'é, ne despărțim,
Scoală-te, să mai grăim
Și să ne mai sfătuim
Că-am sosit la sintirim,
Musai să ne despărțim.
Scoală-te, să te mai văd
Că ne despărțim de tăt.
Nu știu pe cine-aș striga,
Pe tata, ori pe mama,
Să se scoale din morminte
Și să-ț iasă înăinte
Și să te ieie de mână
Și să te ducă la cină:
Noi cina ți o-am gătat,
Da' de-acasă ai plecat.
Ien scoală-te, tu mămucă,
Scoală numa și te uită
Că sosim cu unt'eșu,
L-aducem la tine-amu;
Nu știu, poate l-ai chemat
De-așé fuga o plecat,
Nu știu, poate-ai poruncit
De-așé fuga o pornit -
N-o fo' modru de-l oprit
Batăr cât l-am lecuit.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliște de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

La groapă

1263

Vai de mine, măi unt'é,
La noapte unde-i mâné?
În ce groapă pustiié,
La umbruța turnului,
În fundu pământului;
Înt-o groapă cu izvor
Și noi n-om puté de dor,
Înt-o groapă cu vâlcele
Și noi n-om puté de jăle.
Ardă-te focu, pământ,
Mult ești fără crezământ:
Cine intră-odată-n tine
Altu-napoi nu mai vine
Poate-l dori orișicine
Că tu pui pe el lăcată -
Nu mai vine niciodată.
Vai de mine, tu mămucă,
Cu cina nu te păzi
Că și unt'eșu-i ai(ci),

(Măgureni). < subst. dial. cobâltău „mlaștină”.

CORHA, pădure (Groșii Țibleșului). Cp. corhan, corhană „coastă de deal răpoasă” (DTRO, II, p. 198).

COROBANA, pădure (Groșii Țibleșului). Cf. dial. corobană „scorbura de copac”.

COTROAPE, fânațe, teren accidentat (Lăpușul Românesc). < subst. dial. cotroapă „teren accidentat, slab productiv, cu frecvente alunecări de teren” (Vezi și Homorodean, Vatra, p. 76).

CULBETILE ALBULUI, arătură (Suciul de Jos). < subst. dial. culbetă, culbete „dovleac” + determ. antroponimic. Cp. cucurbătă „dovleac, bostan” în Transilvania.

DEALUL PARINCILOR, pășune (Borcut). < subst. deal + determ. substantival. Parincii în graiul local sunt „preoții, părinții”.

DEALUL RĂPOAȘULUI, deal, fânațe (Larga). < subst. deal + determ. toponimic. Vezi mai jos.

DÂMBUL CĂCĂCII, fânațe (Lăpușul Românesc). < subst. dâmb „deal mai mic, ridicătură” + determ. antroponimic (probabil porecla proprietarei de odinioară).

DOSUL STRECOAII, fânațe (Lăpușul Românesc). < subst. dos + determ. antroponimic. Strecoaia poate fi un rezultat al pronunțării locale a lui Strigoaia (vezi Iordan, Toponimia, p. 250), care poate proveni din strigă „vrăjitoare” (Iordan, Toponimia, p. 402). Subliniem și asemănarea cu striga, un fel de cucuvaie (Athenae noctua).

DOSUL ZIMBRIȚEI [pronunțat Zâmbriți], fânațe și tufișuri (Lăpușul Românesc). < subst. dos + determ. substantival. Zimbrița < zimbru + suf. dim. -ița este, fără îndoială, o dovadă toponimică a faptului că în această zonă a Maramureșului au viețuit în vremurile de demult faimoșii zimbrii (Bison europaeus).

DUPĂ GÂLTAN, fânațe (Ciocotiș). < n.p. Gâltan (supranume, poreclă sau chiar nume de familie) < subst. dial. gâltan „gât”.

DUPĂ GÂNJU, fânațe (Borcut). < n.p. Gânju < subst. dial. gânj „nuia răsucită, întrebuințată pe post de funie”.

DUPĂ TIMOC, arături (Cufoaia). < n.p. Timoc, precedat de prepoziție.

DURGĂUL VELITII, fânațe (Lăpușul Românesc). Primul termen al sintagmei toponimice trebuie să fie un postverbal de la onomatopeicul a durgăului, care în graiul maramureșean are sensul de „a da de-a dura, a rostogoli cu zgomot”. Radicalul dur îl identificăm și în alte nume topice (Durnitoarea, Durducul etc. Cf. Iordan, Toponimia, p. 59; Gramadă, Toponimia minoră, p. 127, 170, 485). Determinantul Velita poate fi un antroponim de tipul velicu (gen. feminin Velichii, pronunțat Velit'i). Vezi și Iordan, Dicționar, p. 483.

FILISTRUC, pădure (Groșii Țibleșului). Denumire de origine incertă. Ea poate fi apropiată în plan fonetic de Sălătruc, Bălătruc, nume topice a căror ultimă parte e considerată de unii lingviști drept o rădăcină indoeuropeană terkw, cu sensul de „a întoarce”, de la care ar proveni lat. torquere care a dat în limba română verbul a întoarce (și, desigur, pe a toarce). Asta ar pleda în favoarea includerii numelui topic în discuție pe lista celor de origine dacică. (Vezi discuții și argumente suplimentare la Ion Moise, Toponimie și istorie argeșeană, Editura Calende, Pitești, 1992, p. 9-11).

FÂNTÂNA LUI PINTEA (Inău). < subst. fântână + determ. antroponimic.

FÂNTÂNA PINTII (Dumbrava). < subst. fântână + determ. antroponimic Pintea.

FÂNTÂNA RUSEASCĂ (Borcut). < subst. fântână + determ. adjectival. Se spune că lângă această fântână ar fi fost înmormântat un soldat rus în timpul celui de-al doilea război mondial.

FÂNTÂNA ZMEILOR (Dumbrava). < subst. fântână + determ. substantival. E cunoscută și sub numele de Fântâna din Pădurea Hăbiac [pronunțat Hăbd'iac]. Vezi mai jos n.t. Hăbiac.

GALBENA [pronunțat gâlbâna], pădure, (Groșii Țibleșului), fânațe (Băiuț) < adj. galben (probabil după culoare).

GREBLE, parte de sat (Groșii Țibleșului), deal (Strâmbu-Băiuț). Cp. subst. greblă „construcție transversală pe cursurile de apă, făcută pentru oprirea buștenilor” (Cf. DLRM, p. 346).

GROAPA LEORDIȘULUI, fânațe (Borcut). < subst. groapă + determ. toponimic. Vezi mai jos Leordiș.

GROHOT, deal (Băiuț, Groșii Țibleșului). < subst. grohot „îngrămădire de bucăți de rocă mici, colțuroase, rezultate din sfărâmarea stâncilor și prăvălite din munți sau aduse de ghețari” (DLRM, p. 248).

GRUI, GRUIUL, deal (Lăpușul Românesc). < grui „pisc sau coastă de deal; movilă”.

GRUIMANE, fânațe (Lăpușul Românesc). Este de presupus că gruimanul era un apelativ care ființa odinioară în limba română alături de grui (Cf. Frățilă, Lexicologie și toponimie, p. 117; Iordan, Toponimia, p. 30; Grămadă, Toponimia minoră, II, p. 606) care avea sensul de „pisc mai mic, movilă”.

La mă-ta - gaură,
La tata - spânzură,

Dă din mâini să margă.

(Fântâna și cantărgul)

- GURUIETE**, fânațe (Inău). < gruiet (guruieț) „deal mic, movilă”.
- HABIAC** [pronunțat habd'iac], fânațe (Ciocotiș), pădure (Dumbrava). Etimologie neclară.
- HAFINIȘ**, fânațe (Borcut). < subst. dial. hafinis „loc unde cresc afini”. < afin (pop. hafin). < afin (pop. hafin „arbust cu flori albe-verzui sau roșietice, cu fructe comestibile” (Vaccinium myrtillus).
- HOBÂNUL**, pădure (Groșii Țibleșului). Cp. cu Hobâna, pe care Iordan, Toponimia, p. 514, îl raportează la subst. hobaie „vale, groapă între două dealuri”.
- HOTEI**, deal (Groșii Țibleșului). Etimologie neclară. Cp. n.f. Hotea.
- HOTROPINI** [pronunțat hotropt'ini], fânațe (Stoiceni). < dial. hotropină „loc cu multe gropi, râpe”. Cuvântul e format de la hârtop, hotroapă (a se observa metateza) cu suf. -ină. (Cp. Mezuină, Vizuină).
- HUCIULOAIA**, fânațe (Larga). Pare a fi un derivat de la huci, cu sensul de „teren cu multe tufișuri”, „huciuri”. Aspectul fonetic ne îndreptățește să presupunem și un antroponim feminin, cu atât mai mult cu cât Huci(u) este înregistrat și ca nume de familie. Vezi și Iordan, Dicționar, p. 248.
- IEDERUICA**, fânațe (Groșii Țibleșului). < iedernică „iederă”. Vezi supra.
- IERTAȘUL**, pădure (Cufoaia). < dial. iertaș „teren de pe care au fost tăiați copacii. Este sinonim cu curătură, laz, oaș etc”. (Vezi SMO, p. 77, 193).
- IZVORUL IERHII**, pârâu (Ciocotiș). < subst. izvor + determ. substantival. Cp. subst. dial. ier „un fel de iarbă de slabă calitate; cf. și ierugă „teren mlăștinos”.
- IZVORUL ZÂMBRULUI**, pârâu (Groșii Țibleșului). < subst. izvor + determ. zimbru (Bison europaens). Având în vedere pronunția locală zâmburu, amintim și posibilitatea ca determinantul să se refere la arborele conifer cu semințe lungi, combustibile (Pinus cembra).
- ÎN BOZII**, fânațe (Trestia). < bozie „plantă erbacee cu miros neplăcut, care are flori albe și fructe negre (Sambucus ebulus).
- ÎN JEZUINI**, arături (Larga). < subst. dial. jezuină „vizuină” în care de regulă trăiesc vulpile (Vulpes vulpes) sau bursucii, viezurii (Meles, meles).
- ÎN MILIERE**, pădure (Cufoaia). < subst. dial. mn'iler „loc unde se fac cărbuni (mangal) prin arderea lemnului”.
- ÎN OLTONEASA**, fânațe (Groșii Țibleșului). Oltoneasa este denumirea unei livezi cu pomi altoiți. Cf. dial. oltoan „altoi” + suf. -easa. Putem avea în vedere și un antroponim feminin.
- ÎN PICLĂU** [pronunțat pt'iclu], fânațe și cimitir (Fânațe). Nume topic înrudit cu Picni, Pic, Picuiată, Țiclău, Tiflă și având la bază apelative de tipul pic, picui, piclău, țiflă etc. cu sens de „pisc, vârf”. Cf. și Iordan, Toponimia, p. 41.
- ÎN PODEREIE**, arătură (Fânațe). < subst. podereu, poderei „podiș”. Vezi și mai jos.
- ÎN RUPTURI**, fânațe, teren accidentat (Brebenei, Cupșeni), pășune (Fânațe). < subst. ruptură „loc unde terenul s-a prăbușit, s-a rupt din diferite motive: alunecări, surpături, cutremure etc.”
- ÎN TOGUL CHIȘULUI**, pășune (Cufoaia). < subst. dial. tog „parcelă de teren” (Cp. magh. tag) + determ. antroponimic.
- JDEAUCA**, fânațe într-o mică depresiune (Larga). < subst. dial. jdeaucă „depresiune, adâncitură, scobitură”. Cf. pentru Maramureș jdeaucă de alună, nucă etc., verbul a dejdeuca „a dezghioca”.
- JGHEABUL BUZELOR** [pronunțat jd'abu búzălor], fânațe (Larga). < subst. jgheab „făgaș, râpă, făcută la munte de șuvoiul ploilor; sănțuleț, scobitură” + determ. toponimic. Vezi mai sus Buzele.
- JOAMPELE**, fânațe (Suciul de Sus). < subst. joampă „loc neted pe coasta muntelui”. Homorodean, Vechea vatră, p. 154 identifică mai multe sensuri ale apelativului joampă: „pășune, loc mai lăsat, groapă mai mare; loc erodat; scobitură. DA dă pentru apelativul în discuție mai multe sensuri ca: „mâncătură făcută de ape, afundătură într-un drum, cufundătură uriașă, groapă; loc neted pe coasta muntelui”. În Maramureș joampă este un apelativ viu, cu sensul de „groapă”, „adâncitură mare”, situată de obicei pe un teren neted.
- LA ACASTAUĂ**, fânațe (Dumbrava). „Aici i-au spânzurat pe iobagi” - spune informatorul nostru. < subst. dial. acastău „spânzurătoare”.
- LA MĂRUL TAUȚESC**, fânațe (Borcut). < subst. măr + determ. adjectival. Tauțesc provine de la tăut „slovac”.
- LA MOINE**, fânațe (Trestia). < subst. moină „teren nearat”.
- LA ȘTREC**, fânațe (Cufoaia). < subst. dial. ștrec „cale ferată”.
- LA TATARĂ**, fânațe, deal (Borcut). Există acolo urme de tranșee din cel de-al doilea război mondial. Cp. subst. tătar.

Au năvălit

Ca trântorii la miere.

Colecția AUGUSTIN MICU, Căcărlău, 2002

La o masă rotilată
Amu-ț cina laolaltă.

Colecția MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

Când îl îngroapă

1264

Vai de mine, măi unt'é,
Roagă-te căta gropar
Să nu țipe ptetri mari,
Să nu țipe lutu tăt
C-oi vini să te mai vād,
C-oi vini în sărbători
Ș-oi pune la cruce flori.

Colecția MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

1265

Vai de mine, măi unt'é,
Rău mă doare inima!
Dacă-i așe, n-am ce fa',
Noapte bună de-aicea,
Noapte bună, unt'eșuc,
Nu ne-om mai vedé mai mult,
Noapte bună din ias' sară,
Să-ț sie țărna ușoară,
Noapte bună de-acolé,
Sie-ț țărna ușuré.

Colecția MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

Cântări în grup sau individuale

La mamă

1266

Vai de mine, tu mămucă,
De când de-acasă-ai plecat
Doamne, mult te-am așteptat:
Cu cina pusă pe masă,
Cu loampa aprinsă-n casă.
Mămucă, te-am așteptat
Tăt cu foc și cu lumnină,
Cu lacrimi de la inimă.
Mămucă, de te-ai scula
O vorbă te-aș întreba:
Doru-ți-i de noi, ori ba?
Eu-ț spui, mamă, și mă jor
Că mie mi-i tare dor:
Inima-m plânge de zace,
Doru-mi-i, da' n-am ce face.

Colecția MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

1277

O, măicuță, țucu-te,
Că miercuri de la ujină
O intrat moartea-n grădină
Și te-o rupt din rădăcină.
O, mare lucru-i pe lume
Ca a purta două nume

Și de mamă și de tată
Și cu pruncii mici prin casă.

Colectia PETRICĂ SCĂUNAȘU, Oarta de Sus
De la Maria Drută, 39 ani, 1974

1278

Vai de mine, tu mămucă,
Mândră casă Ț-ai avut
Ș-aceia nu Ț-o plăcut -
O-ai făcut alta de lut
Fără uși, fără ferești
Cu noi să nu mai grăiești.
Doamne, mult ai mai muncit
Pântru tri coți de pământ,
Doamne, mult ai mai lucrat
Pântru tri scânduri de brad.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga Găjanca, 89 ani, 1984.

1279

Vai de mine, tu mămucă,
Dumăta n-ai meritat
Să sii în sălaș de brad,
Să sii în sălaș de-aramă
Că-ai fost tare bună mamă,
Bună-ai fost, de bună samă:
Niciodată n-oi uita
Mămucă, buneța ta.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga Găjanca, 89 ani, 1984.

1280

Asară când o-nsărat
Moartea-n casă o intrat
Și ne-o luat ce-am avut drag.
Mânca-o-ar focu de moarte
Lé fã capătu la tâte,
Lé unde cum se opré
Doamne, multă jăle fã.
Mămucă, n-avem ce fa'
Dacă-așe ni-i viața
Și ni-i musai a pleca,
Unu astăzi, unu mâni,
Până sintirimu-i plin.
Oricât în lume de-ai da
De moarte nu poți scăpa
Că mor regi și mor regine -
De moarte nu scapă nime,
Și mor doftori învățați -
De moarte tăt nu-s scăpați.

Colectia MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga Găjanca, 89 ani, 1984.

1281

Scumpu-i numele de mamă,
Nu-l mai am, de bună samă,
Scumpu-i numele mami,
N-oi strîga cât oi trăi.
Vai de mine, ce-am pterdut
Nu este-n târg de vândut
Că-am pterdut mămucă dragă,

LA TARNIȚĂ, deal (Suciul de Sus). < subst. tarniță „șă”, „deal în formă de șă”.

LA ZGLEMENE, fânațe (Stoiceni, Suciul de Jos). Pe teritoriul județului Maramureș sunt mai multe denumiri care au în componență cuvântul zgleamăn, zglemene. Ele apar îndeosebi în Țara Lăpușului, dar există câteva și în Maramureșul istoric (în Bogdan-Vodă, Dragomirești, Săliștea de Sus). Toponimul a fost înregistrat și în alte arii geografice ale României (Banat, Bihor, Munții Apuseni, Țara Oașului, Valea Jiului). Cei mai mulți cercetători (Ioniță, Nume, p. 181-182; Homorodean, Vechea vatră, p. 178-181), consideră că în stabilirea etimologiei lui zgleamăn trebuie să pornim de la slavul zlamene, provenit dintr-un mai vechi znamen, cu sensul de semn. În Banat circula (după Ioniță, Nume, p. 181) apelativul zleamăn cu sensul de piatră de mormânt, cruce. În Țara Oașului și în câteva puncte din Țara Lăpușului au fost identificate pentru apelativul zleamăn sensuri ca „omor”, „crimă” (Homorodean, Vechea vatră, p. 179). Oricum, în memoria colectivă legătura cu anumite întâmplări tragice, violente, petrecute în asemenea locuri este încă vie. Mai mult chiar, tradiția spune că acolo unde există azi un zgleamăn (zleamăn, zglemene) se află mormântul cuiva: fie al unor drumeți singuratici surprinși de răufăcători, fie al unor persoane expulzate din comunitate și executate ca urmare a unor comportamente violente, criminale. Peste tot unde l-am înregistrat, toponimul zgleamăn denumea o movilă, un deal situat departe de vatra satului. Toți cei care treceau prin preajma zgleamănilor aruncau acolo, în locul în care se presupune că s-a petrecut omorul, tragedia, o creangă uscată, câteva vreascuri, gest cu conotații multiple (cel înmormântat acolo nu era astfel uitat, i se dorea odihnă liniștită, se evita stârnirea spiritului malefic de care ar fi fost stăpânit etc.). Aria relativ largă de răspândire a toponimului zglemene, precum și legendele, credințele legate de acest tip de elemente geografice ne îndreptățeste să corectăm etimologia slavă propusă pentru acesta. De altfel, este dificil să susținem fonetic evoluția slavului znamen „semn” în românescul zglemene, deși o oarecare contiguitate semantică între cei doi termeni nu poate fi negată. În corpul toponimului în discuție identificăm, fără nici o dificultate, radicalul glem, pe care îl întâlnim în cuvinte vechi românești ca glămei, glămeie, gâlmă (acesta din urmă ca metateză), având sens de „grămadă de pământ pietros în formă de căpiță”; „deal înconjurat de toate părțile de văi mai mult sau mai puțin adânci”; „movilă” (DA). Pentru termenul entopic glămie, Porucic (p. 25) înregistrează sensul de „piept ieșit dintr-un seș” și îl apropie de dălmă „deluț mic, de obicei la marginea unei lunci”. Radicalul glem (gâlm, glăm) a fost identificat în sanscrită cu sensul de umflătură (Contribuții, p. 154). El este, așadar vechi, indo-european și valorile semantice ale românescului zglemene, zgleamăn reprezintă o continuare, prin limba traco-dacă, a cuvântului străvechi. Explicația propusă de noi este susținută de prezența lui zgleamăn atât în nordul, cât și vestul sau sudul teritoriului românesc, de capacitatea lui de a intra în expresii frazeologice, precum și de faptul că în jurul acestui apelativ s-au țesut legende, credințe, mesajul cărora odată descifrat, ar putea să completeze tabloul mentalității populare, al practicilor și obiceiurilor noastre străvechi.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Codul = Codul poștal al localităților din România, București, 1974.
Contribuții = Aurel Berinde, Simion Lugoian, Contribuții la cunoașterea limbii dacilor, Timișoara, 1984.
DA = Dicționarul Academiei Române (sub redacția lui Sextil Pușcariu), 1913-1941.
DEX = Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975.
Dialectologie română = Matilda Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu Ruxandoiu, Romulus Todoran, Dialectologie română, București, 1977.
DLRM = Dicționarul limbii române moderne, București, 1958.
DTRO = Gh. Bolocan, Dicționarul toponimic al Olteniei, București, 1995.
Dzendzelivs'kyj = I. O. Dzendzelivs'kyj, Konspekt lekcij z kursu ukrajins'koj dialektolohij, Użgorod, 1966.
Frățilă = Vasile Frățilă, Contribuții lingvistice, Timișoara, 1993.
Frățilă, Lexicologie și toponimie = Vasile Frățilă, Lexicologie și toponimie românească, Timișoara, 1987.
Grămadă, Toponimia minoră = Nicolai Grămadă, Toponimia minoră a Bucovinei, vol. I-II Rădăuți, 1996.
Homorodean, Vechea vatră = Mircea Homorodean, Vechea vatră a Sarmisegetusei în lumina toponimiei, Cluj-Napoca, 1980.
Ieremia = A. Ieremia, Nume de localități, Chișinău, 1970.
Indicatorul localităților = Iorgu Iordan, Agâștescu, D. I. Oancea, Indicatorul localităților din România, București, 1974.
Ioniță, Nume = Vasile Ioniță, Nume de locuri din Banat, Timișoara, 1982.
Iordan, Dicționar = Iorgu Iordan, Dicționarul numelor de familie românești, București, 1985.
Iordan, Toponimia = Iorgu Iordan, Toponimia românească, București, 1963.
Mihăilă, Dicționar = G. Mihăilă, Dicționar al limbii române vechi (Sfârșitul sec. X - începutul sec. XV), București, 1974.
Obreja, Dicționar = Al. Obreja, Dicționar geografic al județului Iași, Iași, 1979.
Papahagi, Graiul = Tache Papahagi, Grai, folclor, etnografie, București, 1981.
Petrovici, Studii = E. Petrovici, Studii de dialectologie și toponimie, București, 1970.
Porucic, Lexiconul = T. Porucic, Lexiconul termenilor entopici din limba română, Chișinău, 1931.
SMO = Studii și materiale onomastice, București, 1969.
Tezaurul Moldova = Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I, București, 1991.
Tratat de dialectologie = Tratat de dialectologie românească, Craiova, 1984.

De ce merge porcu cu capu plecat?

(De rușine că mă-sa-i scroată)